

Vloga socialno-ekonomskega statusa pri državljanskih aktivnostih osmošolcev v Sloveniji (Sekundarna analiza ICCS 2016)

Špela Javornik, Pascale Emily Pečnik

Uvod

Obstajajo številne raziskave, ki socialno-ekonomski status (SES) otroka povezujejo z različnimi formami udejstvovanja otroka v njegovi otroški in adolescentni dobi. S socialno-ekonomskim statusom na področju edukacije tako povezujemo dejavnike kot so izobraževalno udejstvovanje, nadaljnja poklicna usmeritev ter privilegiranost in subjektivno dojetje posameznika s strani okolice na podlagi SES. SES torej vpliva tako na splošno delovanje posameznika in njegov nadaljni razvoj, kot psihično in mentalno dojetje sveta (American Psychological association, b.d.).

Analize, ki se na teoretični in empirični ravni lotevajo raziskovanja povezav med SES in participacijo otrok obravnavajo različne teme in dajejo rezultate kot so:

- da nizek SES zaradi izkušenj in okoljskih vplivov dokazano vpliva na nižji izobraževalni izid učencev (Shonkoff in Garner, 2012),
- da otroci z nižjim SES po raziskavah dosegajo za vsaj 10 % nižji uspeh na nacionalnih testih znanja matematike in bralne pismenosti (Hochschild, 2003),
- da SES močno vpliva tudi na participacijo in vključenost v naravoslovje. Učenci, dijaki in študentje z višjim SES se namreč bolj

vključujejo v naravoslovne vede, kar je močno povezano tudi s predhodnim učnim uspehom (Huat See, 2009: 1) in druge.

Raziskave so pokazale, da obstajajo povezave med različnimi oblikami državljskega delovanja mladih, kot so volitve, participacija v mestnih skupnostih, prostovoljstvo in članstvo v različnih združenjih in posameznikovim socialno-ekonomskim statusom (Foster-Bey, 2008: 15). Pri tem obstaja tudi pozitivna dolgoročna povezava med participacijo v šolskih političnih aktivnostih in državljskim delovanjem v prihodnosti (Keating in Janmaat, 2015).

Naša raziskava preverja ali obstaja povezava med socialno-ekonomskim statusom in participacijo otrok v državljskih aktivnostih v šoli v Sloveniji. Zanimalo nas je ali učenci 8. razreda osnovnošolskega izobraževanja, ki prihajajo iz družin, ki imajo višji SES, v večji meri sodelujejo v državljskih aktivnostih v šoli ali ne. Pri tem smo naredili sekundarno analizo vprašalnika Mednarodne raziskave državljske vzgoje in izobraževanja (ICCS).

Teoretično ozadje

Koncept participacije in šola

Koncept participacije, še posebej otrok, je svoj obrat doživel proti koncu devetdesetih let prejšnjega stoletja, ko so se na podlagi globalnih sprememb, zgodile tudi velike spremembe v dojemanju otroka in družine nasploh. Otrok je postal nosilec pravic, ki so bile spisane izključno zanj in bi naj predstavljale vodilo uspešnosti njegovega razvoja in razvoja družbe v kateri odrašča. Participacija je v povezavi z drugimi koncepti, kot je koncept integracije, soodvisnosti, soodgovornosti, sodelovanja in soorganiziranosti bitij, postala kriterij demokratičnosti družbe (Marovič, Bajželj in Krajncan, 2014). Pri tem gre predvsem za obrat v dojemanju otroka, ki je rezultat nove zahodne družbene konstrukcije. Ta otroka ne dojema več kot objekt, temveč kot subjekt pravic, ki ima pravico do vključevanja in odločanja, ki ima pravico do tega, da je viden in slišan, njegovo mnenje pa upoštevano.

Participacija otrok postane tudi eden izmed konceptov reformske pedagogike, ki smo ji bili priča tudi v Sloveniji ob spreminjanju vzgojno izobraževalnega sistema po osamosvojitvi. Otroci postanejo kompetentni, sposobni dialoga in soodločanja, odrasli pa jim morajo prisluhniti in jih upoštevati. Soudeležba otrok pri (odločevalskih) demokratičnih procesih tako postane tendenca šolskega polja (Marovič, Bajželj in Krajncan, 2014).

Definicij participacije je danes ogromno (Cohen in Uphoff, 1997; Korten, 1980; Paul, 1987; Ghai in Hewit de Alacantara, 1990; v Narayan-Parker, 1995) in zajemajo različne pore človekovega delovanja. Vse pa vključujejo pojme prispevanja, vplivanja, sodelovanja, prerazporeditve moči in nadzora, virov, znanja in drugih veščin, ki jih pridobijo posamezniki, ki se odločijo za vključitev v odločevalske procese (Narayan-Parker, 1995). Ena izmed definicij participacije otrok, ki zavezuje države podpisnice k njeni implementaciji, je zapisana v dvanajstem členu Konvencije o otrokovih pravicah in opredeljuje, da “*države pogodbenice jamčijo otroku, ki je sposoben izoblikovati lastna mnenja, pravico do svobodnega izražanja le-teh v vseh zadevah v zvezi z njim, o tehnosti izraženih mnenj pa se presoja v skladu z otrokovo starostjo in zrelostjo*” (Konvencija o otrokovih pravicah, 1993). Naloga države je torej, da to uspešno implementira v njihove življenjske prakse. Ena izmed oblik tovrstnih praks je tudi demokratična participacija v odločevalskih procesih znotraj šole, saj se s tem učijo sposobnosti sodelovanja, kritičnega mišljenja, strpnosti, razumevanja družbenih procesov ter vrednosti demokracije (Lansdown, 2001: 2–6). Ker gre za koncepte, ki so del države in njene (demokratične) ureditve, nas pa zanima predvsem državljanska participacija otrok v šoli v povezavi s SES, se zdi nujno razumevanje umestitve otroka v sistem države in šole kot aparata v katerem otroci preživijo velik del svojega otroštva.

Althusser (2000) šolo opredeli kot ideološki aparat države, ki je ustvarjena z namenom reprodukcije delovne sile in, ki mora hkrati zagotavljati podrejanje vladajoči ideologiji. Ta deluje kot ideološki aparat države, ki je v svojih funkcijah nadomestil cerkev in skupaj z družino tvori pomembno dvojico. Funkcija državljanske vzgoje, ki je danes del šolskega kurikulu ma je torej spretnost, s katero se otroci učijo vladajoče ideologije, katere cilj je ohranjanje njenega trenutnega statusa v določeni geografski enoti (prav tam). Pri tem pa ne mislimo zgolj na minimalistično konceptualizacijo državljanske vzgoje, ki predstavlja posredovanje osnovnih informacij o ustavi, zakonih, političnem sistemu in vzgaja določene državljanske vrline kot so na primer udeležba na volitvah, temveč tudi maksimalistično konceptualizacijo, ki se osredotoča na široke definicije državljanstva. Ta se osredotoča na široke definicije državljanstva in vključuje premislek o skupnem vrednostnem temelju družbe, pravičnosti, razvoju javnih vrlin in optimalni demokraciji. Znotraj maksimalistične konceptualizacije so določeni koncepti skladno z aktualnim družbenim dogajanjem tudi spremenljivi (Klemenčič, Mirazchiyski in Novak, 2019: 19–20).

Vključevanje sveta dela v šolo, je eksplicitno vidno tudi v njeni odvisnosti od sredstev, ki so rezultat ekonomskega razvoja, od tega je namreč odvisen njen razcvet, usmerjenost in oblikovna vrednost (Laval, 2005). Laval (2005) funkcijo šole kot aparata za delo vidi v različnih obdobjih, kot je na primer devetnajsto stoletje, ko je šola postala moralni in pedagoški prostor vključevanja vednost dela in diferenciranega poklicnega usmerjanja učencev v industrijsko družbo. Hkrati je šola, zaradi obrata v dojemanju otroka prevzela z njenim širjenjem v osemnajstem stoletju tudi protekcionistično ideologijo, ki se je v dvajsetem stoletju razširila v vse pore političnega, političnih agend in institucionalnih okvirjev (Johnny, 2006). Ideologija, katero funkcije je prevzela šola se odraža tudi v odnosu uresničevanja pravice do participacije znotraj demokratičnih procesov odločanja v šoli. Učenci, dijaki in študentje imajo namreč še vedno zelo omejene pravice odločanja glede šole in programov saj je v večini primerov funkcija ohranjanja stabilnosti močnejša (Johnny, 2006).

Kljub temu, da šola deluje kot ideološki aparat države z jasnimi cilji pa je državljanjska participacija otrok pomembna predvsem z normativnega vidika, saj je ta predpogoj delovanja demokratičnega sistema in uveljavljanja demokratičnih norm, tj. trenutno vladajoče ideologije. Gre torej za sodelovanje preko različnih praks, ki omogočajo krepitev trenutno ustaljenemu sistema (Boljka, Narat in Orehek, 2017).

Tema državljanjske vzgoje se v posameznih evropskih državah znotraj vzgojno-izobraževalnega sistema poučuje tudi na tri različne načine – kot samostojni predmet, kot del predmeta ali predmetnega področja in kot medpredmetno učno področje. Pri tem obstajajo tudi razlike v odvisnosti od stopnje izobraževanja in trajanja (Eurydice, 2017).

Šola je torej del države, ki v sodobnem svetu uveljavljenih človekovih (in otrokovih) pravic nosi dvojno vlogo. Na eni strani deluje kot nosilka pravnega reda, ki mora zagotoviti spoštovanje njihovega izvajanja, na drugi pa s koncentracijo moči, ki jo poseduje predstavlja stalno grožnjo pravicam slehernega posameznika (Pavlovič, 1993).

Družina, kot tretji pomemben element in osnovna celica otroka, ki se vanjo rodi, je tista, ki bi naj zagotavljala temeljno varnost in uresničevanje otrokovih potreb, hkrati pa lahko deluje kot tiran, ki sodi o otrokovih prekrških in ga kaznuje za narejeno in storjeno, zlorablja svojo moč in ogroža osnovo uresničevanja pravic otroka. Z namenom preprečevanja tovrstnih zlorab, je celica družine vpeta v širšo družbeno skupnost, katere

funkcija je v primeru ugotavljanja zlorabe njene moči intervencija s strani države, kot nosilke pravnega reda (Pavlović, 1993).

Problem uresničevanja otrokovih pravic znotraj tega kompleksnega sistema je torej v dejstvu, da lahko država le do določene mere, ki se najpogosteje izraža v obliki grobih kršitev, ustvarja pogoje za njihovo uresničevanje. Otrok je torej v veliki meri odvisen tudi od tega, ali je *izbral* prave starše, ki so dovolj ljubeči, zainteresirani in ravno prav zaskrbljeni ter skrbni. V odsotnosti tega stanja se lahko življenje otroka spremeni v moro ali pa vsaj predstavlja ponavljajoči se vzorec staršev. Za tovrstno strukturno zakoreninjenost namreč družba pozna zelo malo učinkovitih načinov njene reševanja (Pavlović, 1993), kar se kaže tudi v povezanosti socialno-ekonomskega statusa in njegove generacijske transmisije (Braun in Stuhler, 2015) ter socialno-ekonomskega statusa in državljanjske participacije v šoli.

Socialno-ekonomski status otroka in participacija

Socialno-ekonomski status je danes rezultat nove razvojne faze modernih družb, ki vpliva na vse fluidne družbene strukture – družino, sistem dela, politično ureditev in druge. Ekonomske, socialne in družbene spremembe ter razporeditve pa so del tveganja, ki prizadane poleg odraslih tudi otroke skozi različne pore otrokovega življenja (Boljka, Narat in Orehek, 2017).

SES tako predstavlja eno pomembnejših tem raziskovanja otrokovega razvoja v različnih znanstvenih disciplinah (psihologija, sociologija, pedagogika idr.). To izhaja iz dejstva, da lahko družine z višjim socialno-ekonomskim statusom svojim otrokom omogočajo več storitev, dejavnosti in različnih oblik participacije kot starši z nižjim socialno-ekonomskim statusom, kar za posledico prinaša neenakost tako na ravi dostopa do istih virov in izkušenj, kot tudi druge oblike razvojnih razlik med otroci. Pri tem imamo v mislih tako zdravje otrok, kognitivne in akademske dosežke kot tudi socialno emotivni razvoj otroka (Bradley in Corwyn, 2002).

Poleg staršev, ki nosijo veliko vlogo skozi funkcijo pričakovanj, učnih stilov in učnih izidov¹, pa pomembno vlogo igra tudi odnos učitelja (Bradley in Corwyn, 2002). McLoyd (1998 v Bradley in Corwyn, 2002) na primer

1 Bradley in Corwyn (1999 v Bradley in Corwyn, 2002) ugotavljata, da se učinki različnega socialno-ekonomskega statusa otrok nanašajo na otroke od otroštva do mladosti in veljajo za različna etnična okolja. Socialno-ekonomski status torej vpliva na akademsko uspešnost otrok ter njihove kognitivne in jezikovne kompetence. Starši z nižjim socialno-ekonomskim statusom tudi pogosto redkeje kupujejo gradivo za branje, otroci staršev z nižjim socialno-ekonomskim statusom pa pogosteje doživljajo šolske neuspehe že v nižjih razredih osnovne šole, se redkeje udeležujejo različ-

trdi, da učitelji učence z nizkim SES dojemajo manj pozitivno in jim dajejo manj pozornosti, ki bi lahko vplivala na njihove boljše učne izide, rezultate in vključevanje. To je še posebej izrazito pri manjšinah z nižjim SES ali priseljencih. SES vpliva tudi na šolsko udeležbo, trajanje posameznikovega izobraževanja, stopnjo izobraževanja in druge šolske in obšolske dosežke, ter število t.i. letnih osipnikov (Bradley in Corwyn, 2002).

Freire (1993), kot eden začetnikov kritične pedagogike je v ospredje svojega raziskovalnega dela postavljajl prav vprašanje revščine, kritičnega pogleda na svet in funkcijo izobraževanja, ki jo dojemata kot tisto, ki lahko človeka osvobodi apatičnosti in molka ali pa to stanje vzdržuje. Funkcijo učitelja pri tem dojemata kot funkcijo soodgovornega za proces učenja in razvoja učencev, katerega naloga je, da prepozna učenca kot kompetentno bitje. Pri tem opozarja predvsem na odnos do zatiranih, marginaliziranih posameznikov, ki se dojemajo kot neke vrste patologija, v resnici pa so pomemben del družbe in družbenega sistema znotraj katerega morajo preživeti (Freire, 1993).

Keating in Janmaat (2015) sta na podlagi longitudinalne študije v Angliji naredila analizo povezanosti šolske participacije v različnih programih kot so debatne skupine, volitve, šolski parlament in nadaljne državljanske participacije (udeležba na volitvah, politična participacija), pri čemer trdita, da obstajajo trajni pozitivni vplivi državljanske participacije v šoli na kasnejše državljansko in politično angažiranje posameznikov v Angliji. Kot enega izmed napovednikov kasnejše državljanske participacije sta uporabila tudi socialno-ekonomski status, kar se je izkazalo kot pomemben dejavnik. Ugotovila sta tudi, da imajo na nadaljnjo državljansko participacijo največji vpliv šolske aktivnosti pri starosti enajst let, pri čemer pa poudarjata, da to ne pomeni, da je potrebno zagotavljati državljanske vzgoje in participatornih dejavnosti zgolj pri tej starosti.

Podobno študijo, na vzorcu belgijskih šestnajsetnikov, na podlagi reprezentativne panelne študije sta opravila tudi Quintelier in Hooghe (2012), s katero sta raziskovala odnos med politično participacijo in socialno-ekonomskim statusom staršev in sodelujočih mladostnikov. Na podlagi raziskovalne tehnike modeliranja strukturnih enačb sta ugotovila, da ima socialno-ekonomski status mladih vpliv tako na trenutno raven politične udeležbe, kot tudi dolgotrajno. Ugotavljata tudi, da vrzel med aktiv-

nih izobraževalnih in kulturnih prireditev kar lahko vodi celo v vedenjske težave in umik, kot ugotavljata omenjena avtorja.

nim državljanom in neaktivnim državljanom s časom narašča (Quintelier in Hooghe, 2012).

Slovenija

V Sloveniji tako šolsko polje kot politični prostor vprašanju pomena državljske vzgoje posvečata veliko pozornosti. Polje političnega, ki v Sloveniji skupaj s stroko generira polje izobraževalnega sistema je tematiko v ospredje postavilo na podlagi apatičnosti in nezanimanja do državljskih aktivnosti (Šimenc, 2009).

Leta 1999 je Mednarodna raziskava državljskega izobraževanja in vzgoje (CivEd) pokazala, da je znanje slovenskih osnovnošolcev na koncu osnovne šole na področju državljske vzgoje primerljivo z znanjem drugih učencev iste starosti po svetu, hkrati pa, da jih politika ne zanima in politikom ne zaupajo (Torney-Purta idr., 2003 v Šimenc, 2009). Z namenom odprave začaranega kroga so se na nacionalni ravni oblikovale različne strokovne in politične skupine, ki so si prizadevale za prenos domovinske vzgoje v vzgojno izobraževalni sistem, na svetovni ravni pa se je razvila filozofija za otroke, ki v ospredje postavlja skupnost raziskovanja, pri čemer pa vsebina in pravila niso določena vnaprej. Ta se je na določeni točki združila s konceptom participatorne filozofije. Participacija otrok je tako danes eden izmed vidikov državljske vzgoje, ki znotraj predstaviške demokracije utira pot usposabljanju mladih pri sodelovanju oblikovanja pravil in prevzemanja določene vloge in odgovornosti (Šimenc, 2009).

Državljska vzgoja s svojimi različicami skozi tridesetletno oblikovanje vzgojno izobraževalnega sistema v Sloveniji je eden izmed mehanizmov, ki znotraj šole mlade spodbuja k prepoznavanju in pripoznavanju vsebin vezanih na državljana, njegovo identiteto, kulturo, red, sistem in pravice. Je torej del, ki otroke usposablja za prevzem življenjskih vlog, ki znotraj sistema predvidevajo tudi participacijo (Klemenčič in Štremfel, 2011: 28–30).

Temu se pridružujejo tudi evropske institucije, ki menijo, da bi se državljska vzgoja morala nanašati na aktivno participacijo učencev in dijakov v življenju šole in skupnosti (Klemenčič in Štremfel, 2011: 60). Lelux (v Šimenc, 2009) pa poudarja, da je šolsko polje nesimetrično, niti egalitarno niti svobodno, zato je pot utiranja praks, povezanih s participacijo in dejanskega soodločanja o vsaj določenih vidikih življenja šole zahtevna naloga znotraj sodobnega nesimetrično porazdeljenega družbenega sistema.

Rezultati nesimetrično porazdeljenega družbenega sistema se izkazujejo tudi skozi razna poročila in usmeritve politik, kot so npr. konferenca Participacija otrok in mladostnikov, ki je bila izvedena leta 2015 ob 25. obletnici sprejetja Konvencije o otrokovih pravicah. S konferenco katero bi naj spodbudili razpravo obstoječega stanja in nadaljnega razvoja participacije otrok in mladostnikov v slovenski družbi. Udeleženci so skozi zahteve konference med drugim opozorili na odvisnost razvoja otrok od socialno-ekonomskega položaja staršev, »prikrite« stroške izobraževanja, potrebo po raziskovanju vzroka strahu javnega nastopanja in odkritju primernih pedagoških praks in učnih predmetov, ki bi otroke in mladostnike opremil s spretnostmi aktivnega državljanstva, demokracije in javnega nastopanja. Znotraj participacije osnovnošolcev, ki je bila tekom konference še posebej naslovljena, so med glavne ugotovitve in pomanjkljivosti našteji (ne)vedenje o obstoju otroškega parlamenta, potrebo po poznavanju pravic do sodelovanja, soudeležbe, vključevanja, spodbujanje delovanja krožkov, kjer bi otroci usvajali večšine sodelovanja, razprav in utemeljevanja in večjo možnost participacije v lokalnem okolju (Dolčič, Hrast, Kalčina, Matjašič, Peran in Zega, 2014). Podobna konferenca o participaciji otrok z naslovom Državljeni prihodnosti je bila izvedena s strani Zveze prijateljev mladine tudi ob 30. obletnici sprejetja Konvencije o otrokovih pravicah leta 2019. Otroci so tekom konference izražali predvsem željo, da bi bili s participacijo seznanjeni že v zgodnejših letih, da bi jih sprejeli kot enakovredne posameznike in, da bi njihov glas bil v resnici slišan. Predstavniki odločevalcev so tekom razprave med otroki in odločevalci povedali tudi, da je mnenje otrok pogosto neupoštevano ali pa se to upošteva v manjši meri. Otroci pa so izrazili, da se pogosto kadar pride do realizacije njihovega vključevanja v odločevalske procese, ti počutijo zgolj kot maskota oziroma dekoracija. Poudarili so tudi pomen vključevanja vseh otrok, ne glede na njihov socialni status. Posamezni deležniki so na pobudo Zveze prijateljev mladine Slovenije tekom konference podpisali tudi pismo o sodelovanju na področju participacije otrok. Podpisniki so se s tem zavezali k razvoju in implementaciji participacije otrok v zadevah, ki se jih tičejo oziroma so zanje pomembne (Dedić, 2020).

Država se problematike loteva predvsem s težnjo po izboljšanju socialno-ekonomskega statusa družin, kar je opredeljeno tudi v namenih Resolucije o družinski politiki 2018-2028 v Sloveniji, izobraževanje pa je pri tem ena izmed ključnih metod za izpolnjevanje tega cilja (Državni zbor RS, 2018, Ur. l. RS, št. 15/2018).

Metodologija

V tem delu je predstavljena metodologija sekundarne analize, ki preverja povezavo med SES in participacijo osmošolcev v šolah. Predstavljene so posamezne spremenljivke in uporabljene analize ter dobljeni rezultati.

Zastavili smo si naslednje raziskovalno vprašanje:

Kako sta v Sloveniji povezani socialno-ekonomski status in participacija osmošolcev v državljanskih aktivnostih v šoli?

Z uporabo slovenske nacionalne baze, smo izvedli sekundarno analizo podatkov. Baza podatkov, ki smo jo uporabili, je vzeta iz Mednarodne raziskave državljanskega izobraževanja in vzgoje (International Civic and Citizenship Education Study - ICCS) 2016.

Raziskava preverja tako državljansko vednost, kar meri na različnih zahtevnostnih ravneh, pa tudi stališča učencev do pomembnih vprašanj v družbi in politiki, nenazadnje tudi delovanje in pripravljenost za delovanje učencev v prihodnje. Raziskava prav tako nabira številne kontekstualne podatke, ki se pogosto povezujejo z državljansko vednostjo, pa tudi s stališči in pripravljenostjo za delovanje (Klemenčič, Mirazchijski in Novak, 2019: 13).

V Sloveniji to raziskavo izvaja Pedagoški inštitut, na mednarodni ravni pa jo koordinira Mednarodna zveza za evalvacijo izobraževalnih dosežkov (The International Association for the Evaluation of Educational Achievement – IEA) (Klemenčič, Mirazchijski in Novak, 2019: 13). Vzorec je reprezentativen za osmošolce iz Slovenije, vzorčenje pa ustreza standardom študije ICCS. Pri raziskavi je v Sloveniji sodelovalo 135 šol, 2.844 učencev in 2.056 učiteljev (Klemenčič, Mirazchijski in Novak, 2019: 31, 35).

Izvedli smo opisno statistiko po kategorijah, za vsako obliko državljanske participacije učencev v šoli posamezno, poleg tega smo uporabili regresijsko analizo za testiranje povezanosti med SES in državljansko participacijo osmošolcev v Sloveniji. Za testiranje hipotez smo uporabljali IDB Analyzer.

Socialno-ekonomski status merimo z večimi spremenljivkami. V Mednarodni raziskavi državljanske vzgoje in izobraževanja /.../ je socialno-ekonomski status kompozitna spremenljivka, sestavljena iz treh posameznih spremenljivk, ki so: izobrazba staršev, poklic in število knjig, ki jih imajo učenci doma (Klemenčič, Mirazchijski in Novak, 2019: 69–70). Rezultati v ICCS so pokazali, da sta poklic staršev in državljanska vednost

učencev povezani, prav tako pa se z državljsansko vednostjo učencev povezuje tudi število knjig doma in dosežena višja oziroma visoka šola (ibid.).

Vprašalnik je meril percepcije učencev o državljanstvu in prav tako je bil uporabljen za pridobitev informacij o značilnostih in ozadju učencev in učenek (Schulz et al., 2018: 5).

Vprašanje je naslednje (Köhler et al., 2018: 108):

Ali si kdaj v šoli sodeloval/-a v kateri izmed naštetih dejavnosti? Upoštevaj vse šole, na katere si hodil/-a od prvega razreda naprej.

Možni odgovori:

Da, sodeloval/-a sem v zadnjih dvanajstih mesecih.

Da, sodeloval/-a sem, toda pred več kot letom dni.

Ne, nikdar nisem sodeloval/-a.

Zanimale so nas naslednje aktivnosti (naštete dejavnosti pri vprašanju):

Aktivno sodelovanje v organizirani razpravi
Volitve za predstavnika razreda ali v šolski parlament
Sodelovanje pri odločitvah o tem, kako se vodi šola
Sodelovanje v razpravah na zboru učencev
Kandidiranje za predstavnika razreda ali za šolski parlament
Sodelovanje v dejavnosti, zaradi katere bi šola postala bolj okoljsko prijazna (npr. z varčno uporabo vode ali z recikliranjem odpadkov)

Iz naštetih kategorij je izračunana lestvica, ki odraža državljsansko participacijo učencev v šoli (S_SCHPART) (Schulz et al., 2018: 280–281).

Tabela 29: Participacija osmošolcev v Sloveniji pri državljsanskih aktivnostih na šoli

	Ne, nikdar nisem sodeloval/-a	Da, sodeloval/-a sem, toda pred več kot letom dni	Da, sodeloval/-a sem v zadnjih dvanajstih mesecih
Aktivna participacija v organizirani razpravi	64,14 (1,09)	19,90 (0,91)	15,96 (0,72)
Volitve za predstavnika razreda ali v šolski parlament	16,41 (0,82)	17,73 (0,94)	65,86 (1,34)
Participacija pri odločitvah o tem, kako se vodi šola	75,91 (0,86)	15,70 (0,68)	8,39 (0,51)
Participacija v razpravah na zboru učencev	64,65 (1,04)	20,87 (0,92)	14,47 (0,67)

	Ne, nikdar nisem sodeloval/-a	Da, sodeloval/-a sem, toda pred več kot letom dni	Da, sodeloval/-a sem v zadnjih dvanajstih mesecih
Kadidiranje za predstavnika razreda ali za šolski parlament	40,89 (1,24)	24,22 (1,06)	34, 89 (1,02)
Participacija v dejavnosti, zaradi katere bi šola postala bolj okoljsko prijazna (npr. z varčno uporabo vode ali z recikliranjem odpadkov)	51,53 (1,07)	27,47 (0,98)	21,00 (1,04)

Vir: Nacionalna baza ICCS 2016. Lastni izračuni. Opomba: Standardne napake so navedene v oklepajih.

Analiza rezultatov poročanja o pogostosti participacije osmošolcev v različnih oblikah državljskih aktivnosti na šoli je pokazala, da kar velik delež učencev še nikoli ni sodelovalo pri odločitvah o tem, kako se vodi šola, to je odgovorilo kar 75, 91 odstotkov učencev. 64,14 odstotkov učencev jih je odgovorilo, da še nikdar niso aktivno sodelovali v organizirani razpravi, velik delež učencev pa zajema tiste, ki so odgovorili, da še nikoli niso sodelovali v razpravah na zboru učencev. Podatki so pokazali, da je v zadnjih dvanajstih mesecih največ učencev sodelovalo pri volitvah za predstavnika ali za šolski parlament, o tem je poročalo kar 65,86 odstotkov učencev. V naslednjem koraku smo testirali povezavo med SES in državljsko participacijo učencev v šoli.

Tabela 30: Participacija osmošolcev v Sloveniji pri državljskih aktivnostih v šoli v povezavi s SES

	Regresijski koeficient	t-vrednost
SES in participacija	1,83 (0,16)	11,78

Vir: Nacionalna baza ICCS 2016. Lastni izračuni. Opomba: Standardne napake so navedene v oklepajih

Vrednost regresijskega koeficienta je 1,83 s standardno napako 0,16. Ocenjena vrednost t-testa je 11,78, kar je v absolutni vrednosti večje od 1,96 in kaže, da je rezultat statistično značilen s 95-odstotno stopnjo zaupanja. Torej lahko vidimo, da SES pozitivno povezan z državljsko udeležbo učencev v šoli. To pomeni, da učenci, ki imajo višji SES, običajno bolj sodelujejo pri državljskih aktivnostih na šoli. Na vsako enoto povečanja SES

se za 1,83 enote poveča udeležba učencev pri državljanskih aktivnostih na šoli. Povezavo s SES smo testirali tudi z vsako izmed posameznih kategorij državljanskih aktivnostih v šoli, da preverimo kje se kaže najmočnejša povezanost.

Tabela 31: Sodelovanje osmošolcev v Sloveniji pri posameznih državljanskih aktivnostih v šoli v povezavi s SES

	Regresijski koeficient	t-vrednost
Aktivno sodelovanje v organizirani razpravi	0,14 (0,01)	10,03
Volitve za predstavnika razreda ali v šolski parlament	0,07 (0,01)	4,68
Sodelovanje pri odločitvah o tem, kako se vodi šola	0,07 (0,01)	5,93
Sodelovanje v razpravah na zboru študentov	0,13 (0,01)	9,18
Kandidiranje za predstavnika razreda ali za šolski parlament	0,10 (0,02)	6,53
Sodelovanje v dejavnosti, zaradi katere bi šola postala bolj okoljsko prijazna (npr. z varčno uporabo vode ali z recikliranjem odpadkov)	0,07 (0,02)	4,43

Vir: Nacionalna baza ICCS 2016. Lastni izračuni.

Opomba: Standardne napake so navedene v oklepajih.

Kot vidimo v tabeli 31, je povezava med SES in participacijo učencev pri državljanskih aktivnostih v šoli najmočnejša pri prvi kategoriji »aktivno sodelovanje v organizirani razpravi«. Pri tej je vrednost regresijskega koeficienta 0,14 s standardno napako 0,01. Ocenjena t-vrednost je 10,3, kar je v absolutni vrednosti večje od 1,96 in kaže, da je rezultat statistično značilen s 95-odstotno stopnjo zaupanja. Kot prikazuje tabela 31, so regresijski koeficienti pri vseh kategorijah statistično značilni. To kaže na povezanost SES s sodelovanjem osmošolcev v Sloveniji pri vsaki od državljanskih aktivnostih v šoli, ki so navedene v zgornji tabeli. Rezultati nakazujejo, da učenci, ki prihajajo iz družin, ki imajo višji SES, v večji meri sodelujejo pri državljanskih aktivnostih v šoli.

Zaključek

Otrokove pravice bi naj bile tiste, ki bi socio-ekonomskemu statusu navkljub zagotavljale enakopravnost posameznika in kljubovale močnim ekonomskim determinantom in ideološkim izhodiščem posameznih politik, ki s pomočjo ideoloških aparatov države usmerjajo otrokov razvoj (Lansdown, 2001: 2–6). Skozi pričujoč prispevek lahko vidimo, da je »vpliv« ekonom-

skih determinant na uresničevanje otrokove pravice do participacije tako na teoretični kot praktični ravni še vedno velik.

Temu pritrjujejo tako rezultati tujih raziskav kot naše raziskave, ki so pokazali, da obstaja povezava med socialno-ekonomskim statusom in državljansko participacijo osmošolcev v šolah v Sloveniji. Na raziskovalno vprašanje, ki smo si ga zastavili, lahko odgovorimo, da učenci, ki prihajajo iz družin z višjim SES, ponavadi v večji meri sodelujejo pri državljanskih aktivnostih, ki so na voljo po šolah v Sloveniji.

Družbeni ali socialno-ekonomski status in njegov prenos skozi generacije je del raziskovalnega procesa že dolgo, vendar je bil fokus predvsem na transmisiji iz staršev na otroke. Pred dvema letoma je slovenske in evropske medije preplavila novica o generacijski transmisiji neenakost, katere študijo sta naredila Braun in Stuhler (2015) in s katero sta dokazala, obstojnost transmisije v kar štirih generacijah. Na podlagi pridobljenih rezultatov in sorodnih študij na obravnavanem področju, meniva, da bi bilo smiselno tako v slovenskem kot evropskem prostoru opraviti več študij vezanih na analizo generacijske transmisije neenakosti ter njihovega vpliva na uresničevanje otrokovih pravic skozi različna področja njihovega delovanja.

Literatura

Althusser, Louis. *Izbrani spisi*. Ljubljana: Založba /*cf., 2000.

Boljka, Urban, Tamara Narat, in Špela Orehek. "Politična Participacija Otrok in Mladostnikov v Sloveniji in Njihov Vrednotno-Politični Profil." V *Položaj Otrok v Sloveniji Danes: Situacijska Analiza.*, ur. Andreja Černak Meglič in Barbara Kopal Tomc, 264–80. Ljubljana: Inštitut RS za socialno varstvo, 2017.

Bradley, Robert H., in Robert Corwyn. "Socioeconomic Status and Child Development." *Annual review of psychology*. U.S. National Library of Medicine, 2002. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/11752490/>.

Braun, Sebastian Till, in Jan Stuhler. "The Transmission of Inequality Across Multiple Generations: Testing Recent Theories with Evidence from Germany." *Wiley Online Library*. John Wiley & Sons, Ltd. Dostopno 11. december, 2020. <https://www.onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/econj.12453>.

"Children, Youth, Families and Socioeconomic Status." *American Psychological Association*. American Psychological Association. Dostopno 11. de-

cember, 2020. <https://www.apa.org/pi/ses/resources/publications/children-families>.

Dedić, Edvina. »Kaj otroci in mladi razumemo kot participacijo?«. V *Državljeni prihodnosti: zbornik o uresničevanju pravice otrok do participacije*, ur. Urtarič Malnar, Nina in Petra Zega, 26–28. Ljubljana: Zveza prijateljev mladine, 2020.

Marovič, Mateja, Boštjan Bajželj, in Mitja Krajncan. »Koncept participacije v institucionalni vzgoji«. V *Socialna Pedagogika* 18, ur. Matej Sande, 1-2, 18: 93–116. Ljubljana: Združenje za socialno pedagogiko, 2018.

Dolčič, Tone, Nomi Hrast, Liana Kalčina, Matic Matjašič, Klemen Peran, and Petra Zega. "Participacija Otrok in Mladostnikov." Varuh človekovih pravic, December 2, 2020. <https://www.varuh-rs.si/sporocila-za-javnost/novica/participacija-otrok-in-mladostnikov/>.

Foster-Bey, J. "Do Race, Ethnicity, Citizenship and Socio-Economic Status Determine Civic-Engagement? ." CIRCLE. Dostopno 11. december, 2020. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED505266.pdf>.

Freire, Paulo. *Pedagogy of the Oppressed*. New York: Continuum, 1993.

Gorard, Stephen, in Beng Huat See. "The Impact of Socio-Economic Status on Participation and Attainment in Science." Taylor & Francis. *Studies in Science Education*. Dostopno 11 december, 2020. <https://www.tandfonline.com/doi/10.1080/03057260802681821>.

Johnny, Leanne. "Reconceptualising Childhood: Children's Rights and Youth Participation in Schools." *International Education Journal* 7, no. 1 (2006): 17–25.

Keating, Avril in Janmaat Jan, Germen. (2015). *Education through citizenship at school: Do school activities have a lasting impact on youth political engagement?*. Research paper available on request.

Klemenčič, Eva, in Urška Štremfel. *Nacionalna in mednarodna perspektiva izobraževanja za državljanstvo v multikulturni družbi*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2011.

Klemenčič Eva, Plamen Mirazchiyski, in Jure Novak. *Državljska Vzgoja v Sloveniji: Nacionalno poročilo Mednarodne Raziskave državljanske Vzgoje in izobraževanja (IEA ICCS 2016)*: Ljubljana: Pedagoški inštitut, 2019.

Köhler, Hannah Weber, Sabine Brese, Falk Schulz, Wolfram Carstens, Ralph (eds.). *ICCS 2016 User guide for the international database*. Amsterdam: International Association for the Evaluation of Educational Achievement. 2018.

- Konvencija o Otrokovih Pravicah*. Ljubljana: Društvo za Združene narode za Republiko Slovenijo, 1993.
- Lansdown, Gerison. *Promoting Children's Participation in Democratic Decision-Making*. Innocenti Insights 6. Florence, Italy: United Nations Children's Fund Innocenti Research Centre, 2001.
- Laval, Christian. *Šola Ni Podjetje: Neoliberalni Napad Na Javno Šolstvo*. Ljubljana: Krtina, 2005.
- Marovič, Mateja, Boštjan Bajželj, in Mitja Krajncan. »Koncept participacije v institucionalni vzgoji«. V *Socialna Pedagogika* 18, ur. Matej Sande, 1-2, 18: 93–116. Ljubljana: Združenje za socialno pedagogiko, 2018.
- Naarayan-Parker, Deepa. "The Contribution of People's Participation : Evidence from 121 Rural Water Supply Projects." IRC, 1995. <https://www.ircwash.org/resources/contribution-peoples-participation-evidence-121-rural-water-supply-projects>.
- Pavlović, Zoran. *Psihološke Pravice Otroka: Otrokove Pravice Onstran Pravnege Varstva*. Radovljica: Didakta, 1993.
- Schulz, W., Losito, B., Carstens, R., in Fraillon, J. (eds.). *ICCS 2016 Technical Report*. Amsterdam: International Association for the Evaluation of Educational Achievement. 2018.
- Šimenc, Marjan. Državljska vzgoja, filozofija za otroke in vprašanje participacije. V *Sodobna pedagogika*, 60, 5: 10-24. Ljubljana: Zveza društev pedagoških delavcev Slovenije. 2011.
- Quintelier, Ellen, in Marc Hooghe. "The Impact of Socio-Economic Status on Political Participation." SpringerLink. Springer, Berlin, Heidelberg, 24. september, 2012. https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-642-30068-4_14.